

تاریخ تمدن اسلام

جلد اول

تألیف

عمرحی زیدان

ترجمه و نگارش

علی جوهر کلام

شهریور ماه ۱۳۳۶

مؤسسه مطبوعاتی امیرکبیر

چاپ پیروز

راجع به :

پیدایش دولت اسلامی - وسعت
ممالک اسلامی - آمار نفوس آن -
تاریخ ادارات کشوری، لشکری،
مالی . . . ممالک اسلامی

نفیس بعموم برادران و خواهران دینی بلکه بکلیه حقیقت جویان
و علاقه مندان بتاریخ اسلام اهداء میگردد.

البته خدمات مؤلف و مترجم و ناشر در مقابل عظمت اسلام بسیار
ناچیز بشمار میآید چون وصف و شرح نهضت بزرگی که مؤسس آن مرئی
عالم امکان و پشتیبان آن خدای جهانیان بوده از عهد بنندگان ناتوان
ساخته نیست ولی بازم خدایا شکر که چنین توفیقی عنایت فرمود و
بنام نامی اسلام حقایقی بزبان فارسی انتشار یافت و مورد قبول هموطنان
عزیز قرار گرفت و امید است که در پرتو تعالیم مقدس اسلامی نه تنها عالم
اسلام بلکه سراسر جهان از این بلا یا ورزایا رهائی یابد و همانطور که خدای
متعال وعده فرموده اسلام و مسلمانان را در ظل عنایات خاص خود معزز
و محترم بدارد و چه خوب میفرماید مولانا :

مصطفی را وعده کرد اللطاف حق	هر بمیری تو نمیرد این سبق
روفت را روز روز افزون کنم	نام تو بر زرو بر نقره زلم
چاکرانت شهرها گیرند و جاه	دین تو گیرد ز ماهی تا بماه
تا قیامت باقیش داریم ما	تو مترس از نسخ دین ای مصطفی
و عدالله حق و من اصدق من الله قیلا	

تهران بهمن ماه ۱۳۳۶

علی جواهر کلام

قسمتی از نظریات جراید و
مجلات در باره انتشار این کتاب

روزنامه کیهان شماره ۳۴۶۱

سه شنبه ۳ آذر ۱۳۳۳

بک اثر بزرگ و مفید

یا

تاریخ تمدن اسلام

امروز وقتی با اداره آمدم چند جلد کتاب بایک نامه به دستم دادند ، مجلات کتاب ، تاریخ تمدن اسلام تألیف جرجی زیدان و نامه مکتوبی بود که مترجم فاضل و خوش قریحه و شیرین قلم آن آقای جواهر کلام مرقوم داشته بود .

در آن روزهایی که اشعه تمدن فرنگ از طریق مصر بایران میرسید یعنی قبل از دستاخیز فرهنگی و اجتماعی رضاشاه که محصلین ایرانی بفرنگ نرفته بودند و مملکت فرنگی بایران کمتر آمده بودند و این همه مدرسه تأسیس نشده بود و ایرانیها کمتر میتوانستند مستقیماً از سرچشمه خورشید جهان افروز علم و دانش و تمدن فرنگ بهره ور شوند و عربی دانان بوسیله مطبوعات مصر بایران میرساندند جرجی زیدان و ایران بسیار شهرت و اهمیت داشت . ولی امروز دیگر کمتر نام جرجی زیدان در دهنها میگردد ، لیکن نسل جدید باید بداند که جرجی زیدان در تألیف و تلیف و تنوع کتب ابتکار زیادی داشته و کتبی تألیف کرده که قبل از وی در مشرق زمین سابقه نداشته و از جمله همین تاریخ تمدن اسلام است که هنوز هم در باب خود بی نظیر است و آقای جواهر کلام با ترجمه آن خدمت بزرگی بزبان فارسی و اسلام کرده است .

جرجی زیدان همانطوریکه از حیث تنوع در تألیف و ابتکار بی نظیر بود از حیث شیرینی قلم و ساده نویسی در عین بلاغت و فصاحت کم نظیر بود .

اتفاقاً آقای جواهر کلام نیز در این هنر اخیر یعنی شیرینی بیان و روانی قلم و فصاحت و بلاغت سخن دارای همان صفت است و اگر بتوان راجع باو اظهار تأسفی کرد اینست که نکبت فضل و ادب از این دو نفر نصیب او شده است ، یعنی هر چه آن از قلم و فضل خود کام دید این ناگامی دیده است

ولی ما امید داریم ترجمه این کتاب کلیدی برای فتح باب سعادت و کامیابی بروی ایشان باشد .

نویسندگان فاضل و خوش قریحه ما اغلب عمر خود را با بحث در جریان روز میگذرانند و کاری که هم برای مملکت و نسلهای بعد مفید باشد و هم ایشانرا جاویدان بگذارد نمیکنند. این کتاب از آن آثاری است که آدم را جاوید میگذارد و ما خوشوقتیم که آقای جواهر کلام با اینکه قدرت داشتند کتاب مستقلی در این باب تألیف کنند يك کتاب مهم موجودی را ترجمه کرده اند . ایران هنوز نامدت زیادی احتیاج بترجمه دارد و هر کس يك کتاب خوب و مهمی را ترجمه کند بهتر از اینست که کتابی را مستقل در آن باب تألیف کند ، زیرا آن کتاب نتیجه يك عمر مطالعه و بحث و تحقیق و یادداشت است و آن شهرت طلبی که میخواهد بگوید من خودم تألیف کرده ام و ترجمه نیست مطالبی از کتب متفرق ترجمه میکند و بطور ناجور و پرت از یکدیگر بهم تلفیق میدهد و انسان بعد از اینکه برای فهم آن خود را خسته کرد کتاب را که بهم گذاشت میبیند چیزی از آن نفهمیده است .

من یکوقتی عشقم گرفت که سه فیلسوف بزرگ یونان سقراط و افلاطون و ارسطو را بدقت مطالعه کنم و شبهای دراز با مطالعه کتبی که از تألیفات ، امروز دوستم بود گذراندم و چیزی که عاقبت فهمیدم این بود که سقراط مرد بدتر کیبی بوده . ارسطو جثه لاغری داشته و افلاطون يك درویش فرنگی بوده که وقت خود و مردم را بشطحیات العرفا تلف میکرد . آنچه از اینها خواندم همه متناقض و بیانامفهوم بود برای اینکه هر يك از این مؤلفین مقداری از مطالب را که فهمیده ترجمه کرده و آنچه نفهمیده انداخته و یا بدون فهم عبارت الفاظ ترجمه کرده و معنی را بیاد هوا سپرده است .

ولی این کتابی را که آقای جواهر کلام ترجمه کرده کتابی است بسیار جامع و مفید و چون مترجم مطلع بر زبان عربی و مقتدر در انشای فارسی و عالم باصل موضوع بوده درست و روشن ترجمه کرده و هر کس آنرا داشته باشد کتاب مهم و مفید و لازمی را دارد و هر کس نداشته باشد کتابخانه اش از کتاب مهمی خالی است .

تاریخ تمدن اسلام

ترجمه علی جواهر کلام

تألیف جرجی زیدان

تمدن عظیم اسلام نسبت به تمدن کلیه ملل عالم چه قدیم و چه جدید در نوع خود بی نظیر می باشد زیرا هیچ تمدنی مانند تمدن اسلام نتوانست در مدتی کمتر از یک قرن بر تمدن و فرهنگ ملت های بزرگی مثل یونان و روم، مصر، ایران، کلمه و آشور و غیره فایق آمده و باز هم در مدت بالنسبه کوتاهی تمدن جدیدی بوجود آورد که نخبه وزیده همان تمدن های کهنسال بوده است. اگر قرن اول هجری را قرن فتوحات اسلامی در نظر بگیریم قرن دوم آغاز بنیان گذاری تمدن اسلامی محسوب میشود و در قرن سوم هجری از ماوراء جبال قفقاز تا کرانه دریای چین و انتهای جبل طارق از پر تو تمدن اسلامی بهره مند بوده است، فیلسوف، حکیم، مهندس، ستاره شناس، جراح، صنعتگر، نویسنده، شاعر، معمار و خلاصه آنچه برای اداره امور آن امپراطوری پهناور اسلامی ضرورت داشت در مدت کوتاهی از میان خود مسلمانان برخاست و همه نوع لیاقت و نبوغ از خود بروز داد و کدام تمدنی است که بتواند با این سرعت تأسیس و انتشار یابد. شرح تأسیس و پیدایش و انتشار تمدن عظیم اسلام تقریباً در نیم قرن پیش توسط یک محقق و نویسنده غیر مسلمان عرب یعنی جرجی زیدان در پنج جلد با اسلوب جالب توجهی تنظیم و تدوین شده بود و اخیراً با همت آقای تقی جعفری مدیر مؤسسه مطبوعاتی امیر کبیر توسط آقای علی جواهر کلام نویسنده دانشمند معروف از عربی به فارسی ترجمه شده و بطبع رسیده است ناشر و مترجم حتی الامکان سعی کرده اند که ترجمه از حیث تصاویر زیادی که در اصول عربی موجود نبوده و هم چنین بوسیله افزودن بعضی حواشی برای رفع ابهام و توضیح به نشریه مزبور رونق و جلوه خاصی بدهند و الحق که تا حد زیادی توفیق یافته اند و میتوان گفت که تألیف و نشریه مزبور یکی از بهترین نشریه های ایام اخیر میباشد. اهمیت اصل مطلب شیرینی و روانی انشای ترجمه فارسی "جلد و صحافی مطبوع، گراورها، و نقشه هاییکه علاوه بر عکسهای محدود اصل کتاب بر ترجمه اضافه شده و مزایای مهم دیگر تاریخ تمدن اسلام را بصورت جالب و دلپسندی در آورده است و امید است که اهل ذوق و معرفت از مطالب مفید آن حداکثر استفاده را بنمایند.

تاریخ تمدن اسلام

جرجی زیدان در ایران معروفیت تام دارد و با اینکه قریب نیم قرن از مرگ او میگذرد هنوز مردم ایران تام او را پیاد دارند و نوشته‌هایش را بعربی و فارسی مطالعه می‌کنند زیرا جرجی زیدان نویسنده محقق بوده، قلمی شیوا داشته و بیطرفانه مسائل تاریخی را تجزیه و تحلیل میکرده است. جرجی زیدان نخستین نویسنده شرقی است که موضوع‌های تاریخی اسلامی را بصورت داستان در آورده و از این راه برای آشنا ساختن مسلمانان بعقایق تاریخی خدمت مهمی انجام داده است. جرجی زیدان خود میگوید که مطالب تاریخی اسلام را بصورت رمان منتشر کردم تا ذهن خوانندگان را برای مطالعه تاریخ تمدن اسلام آماده سازم.

تاریخ تمدن اسلام در ۵ جلد تألیف شده است، جلد اول آن از تاریخ پیدایش آئین مقدس اسلام تا پایان خلافت عباسیان و شرح مؤسسات لشکری و کشوری دوره تمدن اسلام صحبت میدارد.

در جلد دوم از ثروت دولت‌ها و جامعه‌های اسلامی گفتگو میکند.

در جلد سوم از علوم و ادبیات تمدن اسلام بحث شده.

در جلد چهارم موضوع سیاست دولتهای اسلامی مطرح شده و در جلد پنجم مجالس بزم خلفا، تشریفات درباری، وضع حرمسرا، مشغولیات و تفریحات و طرز زندگی و خوشگذرانی‌های مسلمانان در دوره تمدن اسلامی شرح داده شده است. جلد اول و دوم این کتاب قریب چهل سال قبل توسط مرحوم، میرزا ابراهیم قمی نماینده اسبق مجلس شورای ملی ترجمه و منتشر شده بود و اینک تمام پنج جلد بطرز مطبوعی با انشای روان ساده بوسیله آقای علی جواهر کلام بفارسی ترجمه و بوسیله مؤسسه مطبوعاتی امیر کبیر در ۱۵۰۰ صفحه با ۲۲۰ تصویر منتشر شده است.

انتشار تألیف مزبور که مشتمل بر ذکر مفاخر بزرگان اسلام و ایران بزبان فارسی میباشد از اقدامات ستوده‌ای است که البته مترجم و ناشر آن مورد تقدیر جامعه خواهند بود.

تاریخ تمدن اسلام

ترجمه علی جواهر کلام

تألیف جرجی زیدان

از انتشارات مؤسسه مطبوعاتی امیر کبیر

مؤلف این کتاب (جرجی زیدان) از نویسندگان و تاریخ نویسان معروف و مؤسس مجله الهلال میباشد.

تاریخ تمدن اسلام مشتمل بر پنج مجلد و متجاوز از هزار و پانصد صفحه و دارای گراورها و نقشه های متعدد و متنوع میباشد و هر جلد کتاب از روی سلیقه خاصی به مبحث مخصوصی اختصاص داده شده است از این قرار :

جلد اول : راجع به پیدایش دولت اسلام - وسعت ممالک اسلامی - ادارات لشکری و کشوری . جلد دوم : راجع به ثروت دولتهای اسلام - ثروت عمومی مسلمانان علل و فواید و نقصان آن . جلد سوم : راجع به انتشار علوم و ادبیات در میان مسلمانان و طرز انتقال آن . جلد چهارم : راجع به سیاست فرمانروایان اسلامی از زمان رسول اکرم تا سقوط بغداد به تفصیل . جلد پنجم : راجع به وضع زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان و عادات و رسوم آنان در دوره تمدن اسلام کلیشه و نقشه های بسیاری بر محسنات کتاب افزوده است ، مطالب کتاب با سلوب تألیفات محققین غرب بفصلهای مستقل و جداگانه تقسیم یافته است .

مندرجات جلد اول و سوم و چهارم بیشتر از حسن سیاست فرمانروایان اسلامی و مزایای اجتماعی و اخلاقی و سیاسی تعالیم مقدس اسلام صحبت میدارد و باز کرشواهد و مدارک ثابت میکند که اساس بر عدالت اجتماعی و سوسیالیسم معتدل حقیقی استوار میباشد و مادام که مسلمانان از آن تعالیم پیروی داشتند فرمانروای حقیقی دنیای آنروز بوده اند مندرجات جلد سوم از نظر ذکر مفاخر و مآثر ایرانیان بسیار اهمیت دارد زیرا مؤلف در طبعی این مجلد با دلیل و برهان ثابت کرده که پایه گزاران تمدن عظیم اسلام اکثراً ایرانی بوده اند و معارف و علوم و ادبیات اسلام از هر جهت مرهون نبوغ ایرانیان می باشد . در جلد دوم پس از ذکر ارقام و مبالغ ثروت دولتهای اسلامی مقایسه ای میان ثروت دولتهای اسلامی و دولتهای بزرگ امروز (امریکا - انگلیس - فرانسه) بعمل آمده و با رقم و عدد ثابت شده که دولتهای اسلامی آن ایام بواسطه تعمیم آزادی و عدالت نسبت به دولتهای امروز تر و تمند بوده اند و احتیاجی بوام گرفتن از داخل و خارج پیدا نمی کردند . جلد پنجم مخصوص شرح عادات و رسوم زندگی اجتماعی و فردی مسلمانان در دوره تمدن اسلامی میباشد بقسمی که

خواننده هنگام مطالعه این مجلد بمجالس عروسی - مهمانی - بزم‌های شبانه - حرمسراها
در بارها - جشنهای مذهبی و رسمی وارد میشود و خود را در بهترین کاخها و زیباترین باغها
و وسیع‌ترین بازارهای دمشق و بغداد و طوس و ری و بلخ و بخارا و غرناطه و قاهره آنروز
تصور میکند و تمام مناظر دلکش آن تمدن عظیم در پیش چشمش مجسم می‌گردد. این کتاب
دارای فهرست الاعلام و فهرست مطالب جامعی میباشد بقسمی که خواننده میتواند عنوان
هر مطلب و نام هر جا یا هر کس را که در این پنج مجلد ذکر شده باسانی دریابد. معذک
تألیف مزبور مختصر نقایصی هم دارد که امید است در چاپهای بعدی مرتفع گردد از آن جمله
اینکه برای کتاب غلطنامه تهیه نشده است و پاره‌ای از عکسها در محل مناسب خود قرار ندارند.
دیگر آنکه مترجم برای رفع ابهام از خواننده بعضی از مطالب کتاب را در پای صفحه توضیح
داده و البته این خود یکی از محسنات کتاب شده است اما چون مترجم شیعی مذهب است و
کتاب مزبور در محیط اهل تسنن تألیف یافته از پاره توضیحات و پاوردقیهای مترجم چنین
استنباط میشود که نویسنده تحت تأثیر تعصبات مذهبی خود درفته باشد.

تاریخ تمدن اسلام

خوانندگان پارس ، لامعانه «جرجی زیدان» را میشناسند و با آثار جاوید او آشنا هستند . این نویسنده نامی ، سالها مجله کهنسال «الهلل» را در مصر انتشار میداد و این مجله در زمان خود ، از بهترین و سودمندترین مطبوعات شرق بشمار می رفت . جرجی زیدان ، اولین نویسنده مسیحی عرب زبان است که حقایق تمدن اسلام را با کمال امانت و درستی و انصاف برشته تحریر در آورده و پرده های ابهام را از چهره تابناک تاریخ اسلامی بیکسو زده است .

جرجی زیدان در مقدمه کتاب خود نوشته است : من از مدت ها پیش تصمیم گرفتم درباره تاریخ تمدن اسلام مقالاتی در الهلال بنویسم و چون دریافتم که علوم و فلسفه و تاریخ در مصر هنوز دوره صباوت و ایام کودکی را طی میکند و بحد رشد نرسیده ، ناچار شدم حقایق تاریخی را بصورت داستان بنگارم ، تا خشکی آن را با لطف داستانسرایی جبران نموده و خوانندگان را بمطالعه آن ، دل بسته تر و مشتاق تر سازم .

بهمین جهت داستانهای شیرین و تاریخی جرجی زیدان ، همه خوانندنی و مفید و در نوع خود کم نظیر میباشد . جرجی زیدان با خامه دلپذیر و شیرین خود ، بمدد دانش بسیار ، کتب مهمی نگاشته که بنظر ما از همه مهمتر ، همان تاریخ تمدن اسلام است که اخیراً در پنج جلد بفارسی بکدست ترجمه شده و از طرف کتابخانه امیر کبیر انتشار یافته است .

این خود خدمتی است که هیچگاه در عالم فرهنگ فراموش شدنی نیست . مترجم دانشمند این کتاب ، یعنی آقای جواهر کلام نیز که از فضلاء بنام کشورند ، الحق بخوبی از عهده ترجمه برآمده و حق نویسنده بزرگ را اداء کرده اند .

خواندن این کتاب برای همه مسلمانان لازم است . زیرا این کتاب بقلم یک نویسنده مسیحی نگاشته شده و در آن ، ظن طرفداری و تعصب خشک و بی مورد برده نمیشود و از آن گذشته چون نویسنده در ادبیات عربی نیرومند بوده و بزبان انگلیسی و فرانسه تسلط داشته ، موفق شده است که از تمام منابع عربی و انگلیسی و فرانسیسی ؛ اطلاعات صیق کسب کرده و بمدد استعداد و استنباط شخصی خود کتابی تألیف نماید که از هر جهت موثق و مورد اعتماد باشد .

امید داریم صاحبان فضل و ادب با قلم ، بیش از پیش بلزوم تألیف و ترجمه کتب سودمند

توجه نموده و با آثاری از این قبیل، گنجینه فرهنگ پارسی را غنی و ثروتمند سازند .
خدمات آقای تقی جعفری مدیر مؤسسه مطبوعاتی امیر کبیر که با بذل مال و صرف
وقت پیوسته فضلاء را بنوشتن و ترجمه کردن ترغیب و تشویق میکنند ، در خور کمال تقدیر
است و گاش که دیگران از این شیوه ستوده پیروی نموده و سرمشق میگرفتند .

ما شادی روان نویسنده و مؤلف این کتاب «جرجی زیدان» را از خداوند
مسئلت نموده و توفیق ادامه خدمت را برای آقای جعفری مدیر مؤسسه
امیر کبیر و مترجم محترم را از خداوند خواستاریم .

تاریخ تمدن اسلام

کسانی که با تاریخ و قصص اسلامی سروکار دارند جرجی زیدان را بخوبی می‌شناسند و از اندازه همت و پشتکار این مرد در شناساندن مفاخر اسلام باخبرند.

جرجی زیدان نزدیک به یک قرن پیش در یک خانواده مسیحی در بیروت یا بدینای هستی گذاشت و سیل حوادث و تحولاتی که در مشرق زمین ایجاد شده بود او را دوش بدوش آزاد بخواندانی که برای برانداختن حکومت پوسیده آل عثمان قیام کرده بودند قرار داده و با خود بمصر کشانید. در مصر جرجی زیدان پس از شرکت در یک سلسله حوادث که تذکار آن از حوصله این مختصر خارج است پس از همکاری با مجله معروف المقطف خود بتأسیس و ایجاد مجله معروف الهلال که هنوز هم توسط فرزندانش در مصر منتشر میشود و یکی از مجلات آبرومند و قدیمی مشرق زمین بشمار میرود همت گماشت جرجی زیدان علاوه بر خدماتی که توسط مجله الهلال انجام میداد مبارزت به تألیف یک سلسله داستانها از حوادث و رویدادهای اسلامی نمود که اکثر آن داستانها که بسیار شیرین و جذاب است و متضمن حقایق بسیاری از تاریخ اسلامی است بزبان پارسی ترجمه شده است و خود جرجی زیدان معتقد است که خواندن این داستانها خواننده را برای قبول و هضم یک دوره تاریخ علمی و ادبی مهمتری از اسلام آماده خواهد ساخت و آن تاریخی که نویسنده عالیقدر بخوانندگان خود وعده داده بود همین کتاب مورد بحث یعنی تاریخ تمدن اسلام است که از هر حیث کم نظیر بوده و حتی بمناسباتی که احاطه مؤلف و اهلیت خود ویرا بایستی جزء آن دانست بر اقران و امثال خود مزیت و برتری خاصی را دارا میباشد.

کتاب حاضر که در ۵ جلد تألیف یافته است توسط نویسنده دانشمند و محترم آقای علی جواهر کلام که خوانندگان ما با آثار قلمی ایشان در روزنامه هور و سایر جراید کشور آشنائی دارند ترجمه شده است. در مقدمه جلد اول کتاب ذکر خیری نیز توسط مترجم محترم از افرادی که درسی چهل سال پیش اقدام به ترجمه فارسی مجلد اول و دوم کتاب مورد بحث نموده بودند (یعنی مرحومین ذکاء الملک فروغی و عبدالحسین قاچار که مجلد اول را ترجمه کرده‌اند و میرزا ابراهیم قمی که مجلد دوم را بیارسی برگردانده) رفته است که بایستی آنرا از لحاظ اینکه این قدردانی ایشان از خدمات و زحمات کسانی که در همین راه گام برداشته و بفحوای الفضل للمتقدم حقا شایسته این تذکر و تمجید بوده‌اند و متأسفانه در میان نویسندگان و مترجمین ما کمتر سابقه داشته است قدم تازه‌ای در راه شہامت اخلاقی دانست. شہدالله که مترجم دانشمند با این تذکار خود درسی بزرگ و سرمشقی نیکو

بجوانان دانشمند و نویسنده داده‌اند، همانطوری که قبلاً متذکر شدیم کتاب حاضر بسلیقه مؤلف دانشمند در پنج قسمت تدوین یافته که جلد اول آن از تمدن و اوضاع مردم عرب پیش از اسلام تا ظهور اسلام و جریان فتوحات اسلامی و خلفای اموی و عباسی و اندلس و فاطمی بحث میکند. در مجلد دوم ثروت و تمدن ممالک اسلامی و وضع کاخها و دربار خلفا و پذیرائی‌ها و مجالس آنان تشریح شده است. در جلد سوم از علم و ادب و صنعت و شعر در شام و عراق پیش از اسلام و ترقی آن در جلد چهارم حلای اوضاع و عادات اجتماعی عصر درخشان اسلام مطمح نظر نویسنده دانشمند بوده در جلد پنجم یعنی آخرین مجلد کتاب در ارتباط تمدن اسلام با تمدن غرب صحبت شده است. بهر حال نویسنده فقید برای بوجود آوردن این اثر عالی متحمل زحمات بسیاری شده و مطالب کتاب را با استفاده قریب به دوست جلد کتاب عربی و اروپائی و فرهنگها و آنسکلوپدیاها و از همه مهمتر از مطالعه عمیق و خاطرات خود از آداب و عادات و فرهنگ اسلامی تألیف کرده است و اگر ترجمه روان و فاضلانه مترجم محترم را نیز بر آن اضافه کنیم بایستی تصدیق نماییم که اثری سودمند و پربهادر دسترس طالبان و عاشقان کتاب خوب قرار گرفته است و از خداوند توفیق و تأیید مترجم دانشمند را برای بوجود آوردن آثار گرانبهارتری مستلت مینمائیم.

فهرست مندرجات

تصفحه	از صفحه	
۷	۱	مقدمه مؤلف
۹	۷	چند مقدمه لازم
۲۵	۱۰	عرب و تمدن
۴۲	۲۶	دعوت اسلامی
۵۲	۴۲	انتشار اسلام
۷۳	۵۳	خلفای راشدین
۸۲	۷۴	بازگشت بخلفای راشدین
۹۱	۸۲	دولت امویان
۹۷	۹۲	دولت عباسیان
۱۰۰	۹۸	دولت اموی در اندلس
۱۱۱	۱۰۱	دولت اموی و عباسی
۱۱۷	۱۱۲	ادارات دولتی اسلام
۱۴۰	۱۱۸	خلافت
۱۵۸	۱۴۱	استانداری یا ولایات
۲۱۱	۱۵۹	آرتش و توابع آن
۲۳۵	۲۱۲	بیت المال
۲۳۹	۲۳۵	برید
۲۴۸	۲۳۹	داوری
۲۶۱	۲۴۸	دیوان انشاء
۲۶۲	۲۶۱	دربانی
۲۶۳	۲۶۲	مشیخه

فهرست تصویرهای جلد اول

صفحه	شرح
۹	مسجد سلطان محمد فاتح (استانبول)
۳۷	منبر مسجد علاءالدین (قونیه)
۴۷	گلدسته مسجد جامع (موصل)
۷۵	مسجد رستم پاشا (استانبول)
۷۹	مقبره مولانا (قونیه)
۸۹	مدرسه مستضریه (بغداد)
۹۴	شمعدان مسی (قرن هشتم)
۱۰۰	مدخل سرای سلطان (قیصریه)
۱۱۰	دختردهانی مصری
۱۲۰	کاخ المسناة (سامرا)
۱۳۰	سکه ایرانی - سکه رومی
۱۳۱	سکه معاویه - سکه خالد
۱۳۳	سکه عبدالملك مروان
۱۳۴	سکه العزيز بالله
۱۳۵	سبکوکات عباسیه
۱۴۰	پارچه ای که نام سلطان روی آن بافته شده است
۱۴۳	نمای محراب مسجد جامع (موصل)
۱۴۷	داخلن مسجد سلطان احمد (استانبول)
۱۵۵	در بقعه جرجین (موصل)

۱۵۷	داخل مسجد علو (بروسه)
۱۶۵	ظرف مسی که روی آن آب نقره داده اند
۱۷۶	ظرف آب که روی آن شعر عربی منقوش است
۱۸۱	مقبره مصطفی چلبی (بروسه)
۱۸۵	سپرغرناطه - زره ابو عبدالله آخرین پادشاه اندلس
۱۸۶	کلاه خود ابو عبدالله آخرین پادشاه اندلس
۱۸۶	کلاه خود یکی از سلاطین مصر
۱۸۷	منجنیق رومی
۱۸۸	منجنیق سنگی
۱۸۹	قوچ رومی جنگی
۱۹۱	نفت اندازان
۲۰۰	مقبره مولانا (قونیه)
۱۰۵	مدخل مسجد سبز (بروسه)
۲۱۴	هاون برنجی دارای خط کوفی
۲۱۹	ظرف آب بانقش و نگار
۲۲۴	مسجد مرادیه (بروسه)
۲۲۹	محراب مسجد سبز (بروسه)
۲۳۴	مسجد سلطان (سنگاپور)
۲۴۹	نوشت افزار
۲۵۱	نمونه خط حمیری
۲۵۳	فرمان شاه اسمعیل روی سنگ سیاه (بغداد)
۲۵۷	مقبره سلطان بایزید ایلدرم (بروسه)

مقدمه مترجم

بنام خدای دانا و توانا

در قرن گذشته نویسنده محقق و دانشمندی از میان مردم عرب زبان برخاست ، کمتر از شصت سال عمر کرد و بیش از صد تألیف علمی و ادبی و تاریخی و سیاسی و یک مجله آبرومند از خود باقی گذارد. این نویسنده نابغه جرجی زیدان مؤسس مجله الهلال و مؤلف داستانهای تاریخی اسلامی و چندین کتاب علمی دیگر است . هموطنان عزیز ما این مرد را بخوبی میشناسند . چون بسیاری از آثار او بفارسی ترجمه شده و مورد پسند واقع گشته است .

جرجی زیدان با اینکه مسیحی بوده بیش از اغلب دانشمندان اسلام با اوضاع و احوال اجتماعی مسلمانان علاقه مند بوده و اکثر تألیفات او مربوط با اسلام و مسلمانان میباشد . او نخستین نویسنده ای است که وقایع مهم عالم اسلام را بصورت رمان (داستان) در آورده و بدینوسیله مسلمانان را به حوادث عمده تاریخ اسلام آشنا ساخته است .

یکی از تألیفات نفیس جرجی زیدان کتاب تاریخ تمدن اسلام میباشد که در پنج مجلد منتشر نموده است . البته بسیاری از دانشمندان شرق و غرب مطالبی درباره اسلام و موضوعهای تاریخی اسلام انتشار داده اند ، اما مزیت تاریخ تمدن جرجی زیدان از آن جهت است که :

- ۱ - کسی تا کنون مثل او مطالب اساسی تمدن اسلام را طبقه بندی نکرده است .
- ۲ - چون جرجی زیدان عرب زبان بوده بنحو اکمل از منابع عربی استفاده کرده است .

۳ - و چون بزبانهای انگلیسی و فرانسه آشنائی داشته از منابع اروپائی نیز بهره‌مند شده است .

۴ - جرجی زیدان اهل قلم بوده و توانسته است مشکل‌ترین مطالب علمی را بصورت سهل و ساده بنگارد .

• - به تصدیق تمام کسانی که آثار او را خوانده‌اند ، این مرد مسیحی با کمال انصاف مطالب تاریخی را بیان کرده و بیش از آنچه از يك فرد مسیحی انتظار میرفته محسنات غیر قابل انکار تعالیم مقدس اسلام را توصیف نموده است .

تاریخ تمدن اسلام توسط پرفسور مارگلیوت استاد عربی اکسفورد بانگلیسی و توسط پرفسور افو کاتوا اسحق در تونس بفرانسه و در امرتسره‌ند توسط شیخ غلام محمد مدیر روزنامه وکیل بزبان اردو و توسط استاد ذکی بك مفاخر در استامبول بترکی ترجمه شده است .

جرجی زیدان در مقدمهٔ جلد دوم تاریخ تمدن مینویسد که
واما ترجمهٔ فارسی
فروغی خان ذکاء الملک (مقصود مرحوم میرزا محمد حسین
ذکاء الملک است) ترجمهٔ جلد اول را در مجلهٔ تربیت شروع نموده ولی ظاهراً آن
ترجمه با تمام نرسیده است .

تا آنکه در ۱۳۲۹ هجری قمری (چهل و چند سال پیش) ترجمهٔ جلد اول
تاریخ مزبور توسط مرحوم عبدالحسین قاجار در ۱۹۲ صفحه بقطع بزرگ در چاپخانهٔ
حبیب‌المتین تهران بطبع رسید و پس از آن در سال ۱۳۴۳ هجری قمری (۱۳۰۴ شمسی)
ترجمهٔ جلد دوم توسط مرحوم میرزا ابراهیم قمی از نمایندگان اسبق مجلس شورای
ملی انتشار یافت و از ترجمه و انتشار بقیهٔ مجلدات خبری نشد . خداوند روان هر دو
مترجم را شاد بدارد که درسی چهل سال پیش با فقدان وسایل این خدمت فرهنگی
را عهده‌دار گشتند .

در اواخر سال گذشته آقای تقی جعفری مدیر مؤسسه مطبوعاتی
امیرکبیر که عشق و آفری به نشر آثار مفید دارند از من خواستند
ترجمهٔ کنونی

(البته در برابر پرداخت حق الزحمه) که این اثر سودمند یعنی تمام پنج جلد تاریخ تمدن اسلام را از عربی به فارسی ترجمه کنم. من این کتاب را از آغاز تا پایان خوانده بودم و اهمیت آن را بخوبی میدانستم و در ضمن بردشواری ترجمه صحیح و افزودن توضیحات و حواشی لازم آگاه بودم، لذا در اجرای این پیشنهاد تأمل داشتم و سرانجام اصرار ملاحظت آمیز آقای جعفری مرا تکان داد و باین عمل خطیر دست زدم.

اهل اطلاع بخوبی میدانند که شهر تهران و محیط آن برای انجام خدمات فرهنگی هیچ نوع وسیله و استعداد ندارد. اولیای سازمانهای فرهنگی بین المللی میگویند تهران از نظر پیشرفت فرهنگی نسبت به جمعیت خود بعد از کابل فقیرترین و تاریکترین پایتخت های دنیا محسوب میشود، و چرا چنین نباشد تهران بیش از یک میلیون جمعیت دارد و دارای هیچ قرائت خانه و دو کتابخانه عمومی و بیش از چهل هزار اماکن تفریحی؟ (مانند قهوه خانه - نوشابه فروشی - رستوران - شیره کش خانه و غیره و غیره) میباشد!

آری من در چنین محیط ظلمانی بچنین کار خطیری دست زدم و بیش از ۱۵۰ حاشیه و تعلیق و توضیح بر مطالب مؤلف نگاشتم، نیت من و ناشر محترم این بوده که از طریق انتشار ترجمه این پنج مجلد تاریخ تمدن اسلام خدمت صادقانه ای به عموم فارسی زبانان انجام دهیم، اگر موفق شده ایم زهی افتخار برای ما حاصل شده است و اگر در انجام این خدمت قصوری شده امید عفو و اغماض داریم.

ذکر این نکته هم لازم است که اصل عربی کتاب بیش از ده پانزده تصویر نداشت برای اینکه ترجمه فارسی آن از هر جهت کامل و آراسته باشد در صدد بر آمدیم تصویرهایی از آثار گذشته و حال ممالک و ملل اسلامی در ترجمه بکنجانیم و بفکر افتادیم که از سفارتخانه های ممالک اسلامی و شرقی مقیم تهران استمداد کنیم، لذا مؤسسه مطبوعاتی امیر کبیر طی نامه شماره ۵۳ مورخ ۱۷ خرداد سال جاری شرحی بسفارتخانه های مصر - ترکیه - عراق - ماوراء اردن - عربستان سعودی - افغانستان - لبنان - اندونزی و هند و پاکستان نوشته تقاضا نمود که در برابر دریافت قیمت هر قدر میسر

است تصویرهایی از آثار اسلامی ممالک متبوعه خود برای چاپ و نشر در تاریخ تمدن اسلام بدین مؤسسه بفرستند .

جای بسی تأسف است که جز سفارت کبرای پاکستان هیچ یک از سفارت های فوق توجهی باین موضوع نکردند و این خود میرساند که کلیه ممالک شرقی و اسلامی در حال حاضر بامور معارفی بی علاقه هستند و در موقعی که نمایندگان دولت های غیر اسلامی مبالغ هنگفتی برای معرفی آثار ممالک خویش مصرف میکنند مأمورین دول اسلامی حتی حاضر نیستند پول بگیرند و تصویر یک مسجد یا یک شاهکار مهم مسلمانان را در دسترس مطبوعات بگذارند .

مؤسسه مطبوعاتی امیر کبیر خوشبختانه از این پیش آمد دلسرد نگشت و با صرف مبالغ هنگفت عکسهای مرغوب و مناسب و نقشه های مهم را از خارج و داخل تهیه نمود و چنانکه خوانندگان محترم مشاهده میفرمایند ترجمه فارسی کتاب دارای این مزیت هم میباشد .

بهر حال برادران و خواهران مسلمانان من (چه ایرانی و چه غیر ایرانی) نباید از این اوضاع درهم و برهم فعلی جهان اسلام نومید باشند . چراغ عالمتاب اسلام خاموش شدنی نیست .

مسلمانان بعد از جمله مغول بروزهای سخت تری دچار شدند و خدای بزرگ اسلام مجدد ترقی و تعالی اسلام را تأیید فرمود و فتوحات اسلامی تا مرکز اروپا امتداد یافت .

این مسلم است که بشر و جامعه بشریت بدون مذهب نبوده و هیچوقت هم بی نیاز از آن نمیباشد و این هم قطعی است که تعالیم مقدسه اسلام حد وسط سوسیالیزم افراطی و امپریالیزم تفریطی است و بقانون بقای اصلح ، اسلام تا ابد پایدار خواهد ماند و عالمگیر خواهد شد .

انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون

تا قیامت میکند قران ندا حافظ من هست الطاف خدا

بامید آینده درخشان اسلام و مسلمانان

علی جواهر کلام - شهر یور ۱۳۳۳

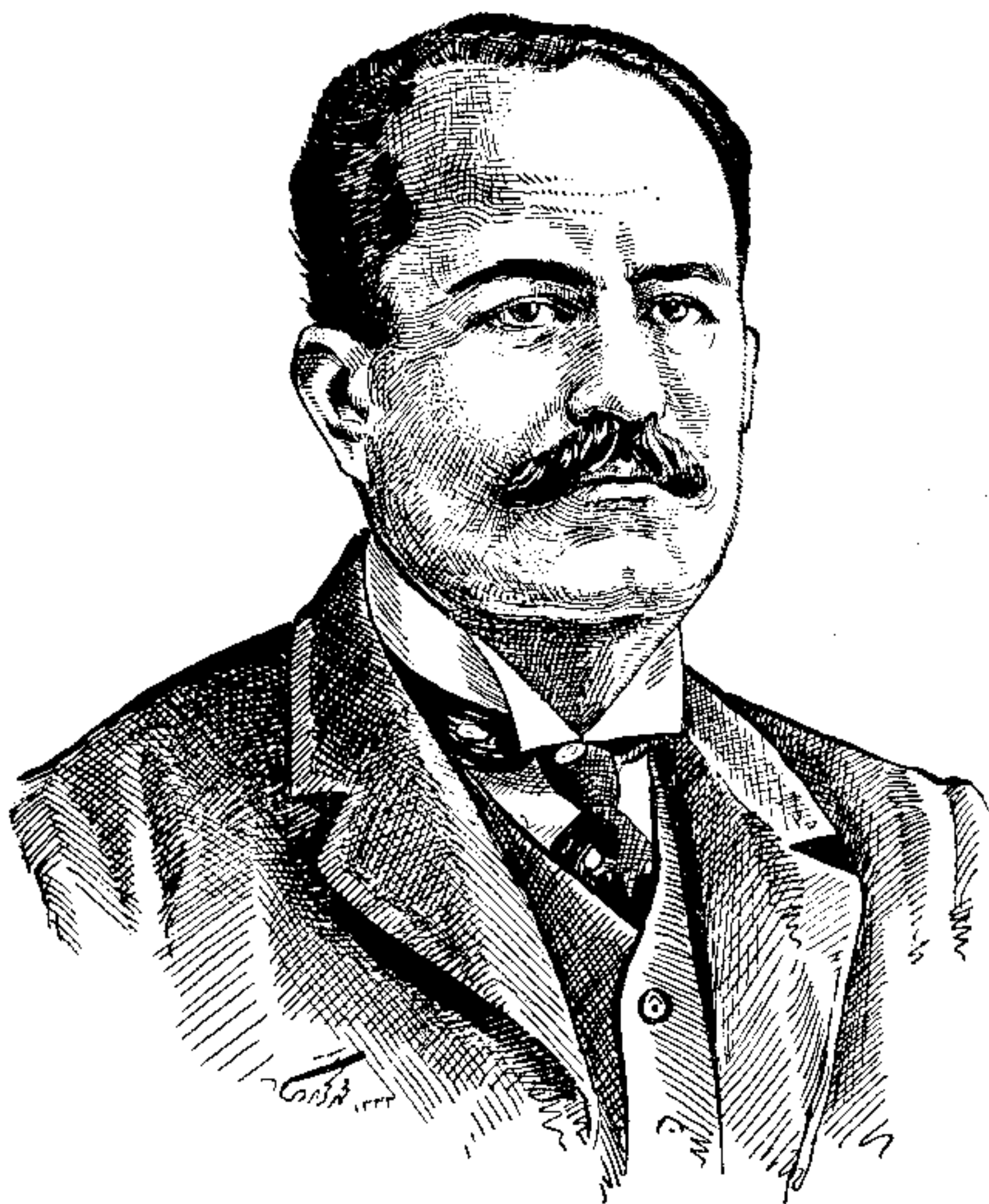
شرح حال جرجی زیدان

مؤلف تاریخ تمدن اسلام و مؤسس مجله الهلال

جرجی زیدان در ماه تشرین الاول (اکتبر) ۱۸۶۱ میلادی در يك خاندهان مسیحی عرب در شهر بیروت بدنیا آمد، در ایام کودکی به نقاشی علاقه داشت و چندی نقاشی آموخت و قدری بزبان انگلیسی آشنا شد سپس وارد مدرسه داروسازی بیروت گشته به تحصیل آن علم پرداخت و چون لازمه فرا گرفتن داروسازی آموختن زبان لاتین بود آن زبان را نیز به حد کامل فرا گرفت.

جرجی زیدان در همان هنگام که داروسازی میآموخت بنویشتن و خواندن مقاله‌های سیاسی علاقه داشت و در نتیجه توجه بمطبوعات مورد بی‌مهری مسأورین حکومت دیکتاتوری عثمانی واقع شد تا آنجا که ماندن در بیروت برای وی دشوار گشت و خواه ناخواه بمصر آمد، در آن روزها اساس سیاست‌های استعماری فرانسه و انگلیس بر آن بود که تا اندازه‌ای مصر را با فرهنگ دنیای جدید آشنا سازد و بر حکومت پوسیده آل عثمان مسلط کند لذا آزادیخواهان ممالک اسلامی از گوشه و کنار بمصر میآمدند. جرجی زیدان ابتداء میخواست در مدرسه عالی طب قاهره مشغول تحصیل شود اما بآن کار موفق نگشت و در سال ۱۸۸۴ که ژنرال گردون حاکم انگلیسی سودان بخرطوم میرفت بعنوان مترجم عربی و انگلیسی با وی بسودان رفت و در جنگهای احمد مهدی سودانی حضور یافت، پس از آنکه آشوب مهدی سودانی پایان پذیرفت جرجی زیدان سفری بلندن نمود و بعد از بازگشت بقاهره با مجله مشهور المقتطف که

از مجله‌های مهم آن روز مصر بود همکاری نمود ولی بزودی از آن کارکنار رفته در سال

جرجی زیدان (۱۸۶۱ - ۱۹۱۴)

۱۸۸۹ کتابی بنام تاریخ الماسونیه العام (تاریخ فراماسون‌ها) انتشار داد و ضمناً در مدرسه داروسازی قبطی‌های قاهره هم داروسازی تدریس می‌کرد.
سرانجام در سال ۱۸۹۲ مجله ماهانه الهلال را منتشر نمود که تاکنون آن مجله

توسط فرزندانش (شکری زیدان - امیل زیدان) منتشر میشود و قدیمی ترین نشریات شرق بشمار میآید .

جرجی زیدان نخستین نویسنده عرب است که بسبب نویسندگان فرنگ مطالب علمی و تاریخی اسلامی را بصورت رمان (داستان) انتشار داد، داستانهای تاریخی جرجی زیدان به بیشتر زبانها مخصوصاً فارسی ترجمه شده و مورد پسند بوده است، جرجی زیدان خود میگوید آن داستانهای تاریخی اسلام را برای آن نوشتم که خوانندگان را برای مطالعه يك دوره تاریخی علمی ادبی مهم آماده سازم و آن ۵ جلد تاریخ تمدن اسلام بود که ترجمه فارسی آن توسط مؤسسه مطبوعاتی امیرکبیر به پیوست این شرح حال انتشار مییابد .

راست است که پیش از جرجی زیدان و بعد از جرجی زیدان مسیحیان و مسلمانان کتابهایی راجع به تاریخ تمدن اسلام و یا اسلام و اوضاع اسلام منتشر نموده اند اما کتاب تاریخ تمدن اسلام جرجی زیدان سه مزیت بر کتابهای مشابه دارد و آن اینکه اولاً تا کنون کسی مانند جرجی زیدان تاریخ تمدن اسلام را از حیث علم و ادب - سیاست - ارتش - ثروت - آداب و رسوم طبقه بندی نکرده است و این امتیاز فعلاً مخصوص و منحصر به جرجی زیدان میباشد .

ثانیاً جرجی زیدان احاطه کاملی بزبان و ادبیات عرب داشته و در محیط عرب بار آمده و مطالب را از منبع اصلی بدون واسطه اقتباس کرده است .
ثالثاً جرجی زیدان نویسنده زبردستی بوده و تألیفات او عموماً (و این تألیف بخصوص) از حیث جمله و عبارت یکنوع شاهکار محسوب میشود. دیگر از تألیفات مهم جرجی زیدان کتاب تاریخ آداب اللغة العربیه است که بفارسی ترجمه نشده است جرجی زیدان ده ها کتاب و رساله تاریخی و علمی و ادبی و صدها مقاله بزبان عربی در باره اسلام و مسلمانان منتشر نموده است و به تصدیق دانشمندان مسلمان با آنکه خود مسیحی بوده ذره ای از شرح محسنات تعالیم مقدسه اسلام فروگذار نکرده است .

جرجی زیدان در سال ۱۹۱۴ میلادی در اثر کثرت مطالعات و تحریر دچار سکتة دماغی شده در قاهره وفات کرد .

فهرست اسامی کتابها

صورت اسامی کتابهایی که مطالب پنج جلد تاریخ تمدن اسلام از آن اقتباس شده (بترتیب حروف هجاء) با ذکر نام مؤلف و محل چاپ و سال چاپ بقرار زیر است :

<u>نام کتاب</u>	<u>نام مؤلف</u>	<u>محل و سال چاپ</u>
۱ - الآثار الباقیه عن القرون الخالیه	البیرونی	لاپزیک ۱۸۷۸ م
۲ - الآداب السلطانیه (الفخری)	ابن الطقطقی	مصر ۱۳۱۷ هجری قمری
۳ - ابجد العلوم سه جلد	الصدیق القنوجی	هند ۱۲۹۶ « «
۴ - ابن الاثیر	به الکامل رجوع شود	
۵ - ابن الجوزی	به کتاب الاذکیاء رجوع شود	
۶ - ابن حوقل	به المسالك والممالك رجوع شود	
۷ - ابن خردادبه	« « « «	
۸ - ابن خلدون	به العبر والمبتداء والخبر «	
۹ - ابن خلکان	به وفيات الاعیان رجوع شود	
۱۰ - ابن الساعی	به مختصر اخبار الخلفاء رجوع شود	
۱۱ - ابن عساکر	بتاریخ دمشق رجوع شود	
۱۲ - ابن الفقیه	بکتاب البلدان رجوع شود	
۱۳ - ابن هشام	به السیره النبویه رجوع شود	